

Коваленко Н.В.

студентка;

Тімошенко Н.О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Донецький національний університет*

ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ

Звільнення осіб від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям є одним з найбільш дієвих механізмів вирішення кримінально-правових конфліктів, санкціонованих державою. Дослідження сутності правового регулювання звільнення особи від кримінальної відповідальності взагалі, і у зв'язку з дійовим каяттям зокрема, здійснювалось як на монографічному рівні (зокрема, в роботах Ю.В. Бауліна, О.О. Житного, М.Є.Григор'євої), так і в наукових статтях А. Гуляєва, О. Дюговського, П.Хряпинського та ін. Зважаючи на невпинний рух правового життя, актуальності цьому питанню додає постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23.12.2005 р. № 12 [1]. Так Пленум Верховного Суду України під звільненням від кримінальної відповідальності розуміє відмову держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК), у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України [2].

Практичне значення детального вивчення дійового каяття полягає в поширенні даного інституту на всіх осіб, які вчинили злочини, оскільки їх доля залежить від правильного розуміння особами, що застосовують норми права інституту дійового каяття. Виходячи з цього, вивчення проблем, пов'язаних з інститутом дійового каяття, є актуальним для науки кримінального права України, має велике значення для подальшого вдосконалення положень КК України і для практики його використання [3, с.1244].

Відповідно до положень ст. 45 КК України особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завданні нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Очевидно, що в цьому разі закон передбачає обов'язкове і безумовне звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Дійове каяття є формою позитивної посткримінальної поведінки особи, що вчинила злочин. Умовою звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям є: 1) вчинення злочину вперше; 2) злочин повинен бути невеликої тяжкості [4, с.324].

Під вчиненням злочину вперше у ст. 45 КК потрібно розуміти, що в особи немає непогашеної або незнятої судимості за раніше скоєний злочин будь-якої тяжкості, а також що особа, котра раніше скоїла злочин, у встановленому законом порядку була звільнена від кримінальної відповідальності. Злочином невеликої тяжкості визнається злочин, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання (ч. 2 ст. 12 КК). Це, наприклад, умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125), необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128 КК) та ін.

Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності відповідно до цієї статті є дійове каяття, яке складається з таких елементів у їх поєднанні: 1) щире розкаяння; 2) активне сприяння розкриттю злочину; 3) повне відшкодування завданих цією особою збитків або усунення заподіяної шкоди. Відсутність хоча б однієї з цих складових дійового каяття виключає звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 КК України [4, с. 325].

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку психологічної й правової науки існує безліч дискусій про умови дійового каяття, особливо про такий елемент як щире розкаяння. Практичне встановлення даної, юридично значимої умови, є вкрай складним, оскільки визначальним в її пізнанні вважається з'ясування переживань, емоцій, почуттів людини. Тому введення в ст. 45 КК зазначеної суб'єктивної умови є переоцінкою законодавцем реальних можливостей практики, наслідком чого є підвищення ризику допущення помилок і порушень закону і виражає пропозицію про виключення щирого розкаяння з переліку умов дійового каяття із заміною його іншою умовою – повним визнанням провини [5, с.17].

На мою думку, сутність дійового каяття полягає в тому, що особа, засуджуючи себе, за вчинений нею злочин прагне вчинити певні активні соціально-корисні дії, тобто щире розкаяння як суб'єктивна умова є першорядою в бажанні зробити позитивні дії. Якщо дану умову виключити й замінити її на явку з повинною або визнання провини як одну з форм прояву активних дій, то зміст дійового каяття буде втрачений.

Щире розкаяння, як правило, завжди пов'язане з активним сприянням розкриттю злочину, який виступає формою зовнішнього прояву каяття і є наступною обов'язковою умовою дійового каяття.

Доречно відзначити, що чинне кримінальне законодавство не містить тлумачення даного терміна. В юридичній літературі висловлюється точка зору, згідно з якою в законі не конкретно виражена ознака «активності», оскільки вона має оціночний характер і тому його застосування пов'язане з певними труднощами [6, с.386-387]. Так, М.Є. Григор'єва пропонує слово «активне» виключити й замінити «активно сприяла розкриттю злочину» на словосполучення «сприяла розкриттю злочину» у зв'язку з тим, що саме по собі сприяння розкриттю злочину вже припускає активну поведінку особи [7, с.13].

Під активним сприянням розкриттю злочину слід розуміти дії винної особи, спрямовані на те, щоб надати допомогу органам розслідування й суду у встановленні істини в справі, з'ясуванні фактичних обставин, що мають істотне значення для розкриття злочину. Це може полягати, зокрема, у повідомленні особою про всі відомі їй епізоди і обставини здійснення злочину; викритті інших співучасників; повідомлення про їхнє місцезнаходження; надання допомоги органам внутрішніх справ; видачі знарядь і засобів здійснення злочину, майна, добутого злочинним шляхом.

Що стосується такої умови, як повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, то необхідно проаналізувати дану умову більш детально в контексті ст. 45 КК України, оскільки даний елемент є дійсно необхідним для позитивного вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди означає задоволення в повному обсязі розумних претензій потерпілого, що ґрунтуються на матеріалах справи. Повне відшкодування завданих збитків може виражатися у відновленні початкового стану предмета посягання (наприклад, ремонт речі), виправленні пошкодженого майна, поверненні викрадених речей, заміні їх на інші або приблизно рівноцінні за вартістю, сплаті відповідної суми коштів або в іншій формі компенсації. Під усуненням нанесеної шкоди в ст. 45 КК слід розуміти будь-які моральні й фізичні втрати, які понесла потерпіла особа в результаті вчинення злочину [7, с.13].

Відшкодування збитків або усунення шкоди повинно бути добровільним. Добровільність відсутня у випадках, коли відшкодування збитків або усунення шкоди здійснюється під якимись умовами наприклад, подання письмової заяви потерпілим про прощення особи, яка вчинила злочин, про відмову потерпілого від якихось претензій до цієї особи в майбутньому тощо.

Таким чином, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям характеризується певними умовами, позитивною посткримінальною поведінкою особи й поєднанням, як

правило, невід'ємних один від одного обов'язкових елементів. Отже сутність дійового каяття, як підстави обов'язкового звільнення від кримінальної відповідальності, полягає у тому, що особа, яка вчинила злочин, не лише внутрішньо переживає і словесно розкаюється у вчиненому, а й підтверджує це своїми соціально корисними й активними діями.

Список використаних джерел:

1. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 2005 року № 12 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sudpraktika.in.ua/>

2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №№ 25-26. – Ст. 131.

3. Ярош В.В. Дійове каяття як підстава звільнення від кримінальної відповідальності, передбачена загальною частиною Кримінального кодексу України / В.В. Ярош // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 1244-1250 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13yvvkku.pdf>.

4. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М.І.Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

5. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: дисертація канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2003. – 204 с.

6. Нікіфорова Т.І. Проблеми змісту деяких обставин, які пом'якшують покарання, передбачених ч.1 ст.66 КК України / Т.І. Нікіфорова // Форум права. – 2008. – № 3. – с. 386-387 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08ntisku.pdf>.

7. Григор'єва М.Є. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук / М.Є. Григор'єва. – Х., 2007. – 20 с.